

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева
L.N. Gumilyov Eurasian National University

«ЭКОНОМИКАЛЫҚ БЕЛГІСІЗДІК ЖАҒДАЙЫНДА ҚАРЖЫ-БАНК СЕКТОРЫН ДАМУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ҮРДІСТЕРІ»

атты Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының
ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ
(10-11 маусым, 2022)

СБОРНИК ТРУДОВ

Международной научно-практической конференции
**«СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ
ФИНАНСОВО-БАНКОВСКОГО СЕКТОРА
В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ»**,
(10-11 июня, 2022)

PROCEEDINGS

of the International Scientific and Practical Conference
**«MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT
OF THE FINANCIAL AND BANKING SECTOR IN CONDITIONS
OF ECONOMIC UNCERTAINTY»**,
(June 10-11, 2022)

Нұр-Сұлтан/ Nur-Sultan, 2022

Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. Л.Н. ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

**«ЭКОНОМИКАЛЫҚ БЕЛГІСІЗДІК ЖАҒДАЙЫНДА ҚАРЖЫ-БАНК
СЕКТОРЫН ДАМУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ҮРДІСТЕРІ»**
Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының
ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ
(10-11 маусым, 2022)

СБОРНИК ТРУДОВ
Международной научно-практической конференции
**«СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ФИНАСОВО-
БАНКОВСКОГО СЕКТОРА В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ
НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ»**
(10-11 июня, 2022)

PROCEEDINGS
of the International Scientific and Practical Conference
**" MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF THE FINANCIAL AND
BANKING SECTOR UNDER ECONOMIC UNCERTAINTY "**
(June 10-11, 2022)

Нур-Султан, 2022
Nur-Sultan, 2022

УДК 336.71
ББК 65.262.1 я73
Э 40

Рецензенты: Макыш С.Б., д.э.н., профессор, Евразийский Национальный университет им. Л. Н. Гумилева
Шаяхметова К.О., д.э.н., профессор, университет Туран-Астана

Редакционная коллегия

Насырова Г.А. - заведующая кафедрой «Финансы», д.э.н., профессор, Евразийский Национальный университет им. Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан
Жоламанова М.Т. - к.э.н., профессор, Евразийский Национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан
Рахимжанова К.К. - доктор PhD, Евразийский Национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан
Айтказина А.А. – преподаватель, Евразийский Национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан
Мисник О.В. - докторант, Евразийский Национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан
Керимкулова Д.Д. - докторант, Евразийский Национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан

ISBN 978-601-337-682-0

«Экономикалық белгісіздік жағдайында қаржы-банк секторын дамытудың қазіргі заманғы үрдістері» халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының еңбектер жинағы / Насырова Г.А. жалпы редакциясымен. - Нұр-Сұлтан: Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2022. - 337 с.

Сборник трудов международной научно-практической конференции «Современные тенденции развития финансово-банковского сектора в условиях экономической неопределенности»/ под общей ред. Насыровой Г.А. - Нур-Султан: Евразийский Национальный университет им. Л. Н. Гумилева, 2022.- 337 с.

Proceedings of the International Scientific and Practical Conference " Modern trends in the development of the financial and banking sector under economic uncertainty "/Under the General editorship of Nasyrova G.A.- Nur-Sultan: L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2022. – 337 p.

ISBN 978-601-337-682-0

УДК 336.71
ББК 65.262.1 я73

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2022
© Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилева, 2022
© L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2022

САЛЫҚТАРДЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ МАЗМҰНЫ, НАРЫҚТЫҚ ЭКОНОМИКА ЖАҒДАЙЫНДА ОЛАРДЫҢ ҚЫЗМЕТТЕРІНІҢ ДАМУЫ

Нурумов А.А.

*э.ғ.д., профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан Республикасы*

Рысбек Э.У.

*студент, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан Республикасы
E-mail: rysbek.elmira@inbox.ru*

Аңдатпа. Егеменді Қазақстан Республикасында нарықтық экономиканы қалыптастырып, одан әрі тереңдете дамытуда шешуші тұтқалардың бірі мемлекеттік бюджет болып табылады.

Нарықтық экономиканың даму жолын таңдаған кез келген мемлекеттің шынайы тәуелсіздігі мен егемендігі үшін мықты әрі тұрақты қаржылық негіздің болуы міндетті. Ал, салықтар мемлекет бюджетінің кіріс бөлігінің қайнар көзі болып қана қоймай, материалдық, экономикалық және құқықтық категория ретінде қарама-қайшылығы мол, күрделі құбылыс, әрі тауар өндірісінің барысына тікелей ықпал ететін және мемлекеттің экономикалық дамуының маңызды факторы болып табылады.

Мемлекеттің экономикалық саясатын жүзеге асырудың маңызды құралдарының бірі салықтар екеі рас. Әсіресе бұл басқарудың әкімшіл – әміршіл әдісінен экономиканы мемлекеттік реттеудің нақты тетігі ретінде салықтардың экономикалық процестерге әсері арқылы нарықтық қатынынастарға өтуі барысында айқын көрінеді. Қазіргі уақытта салық салу қоғам дамуының құрамдас бөлігі болып табылады. Салықтар фискалдық функциямен қатар әлеуметтік мәселелерді шешуге ықпалын күшейтетін реттеуші функцияға ие, бұл салықтар халықты қолдаудың қаржылық құралы болып табылатын дамыған елдердің тәжірбиесімен расталады. Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев 2017 жылғы 31 қаңтардағы «Қазақстанның Үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» Жолдауының «макроэкономикалық тұрақтылық» үшінші басымдығына сәйкес негізгі міндеттердің бірі салық-бюджет саясатын жаңа экономикалық шындыққа келтіру болып табылады. Сондықтан бүгінгі күні салық саясаты нарықтың барлық талаптарын ескеруі тиіс, сондай-ақ экономикалық интеграция шарттарына бейімделуі тиіс.

Кілт сөздер: салық, бюджет, нарық, фискалдық салық, республикалық бюджет.

Зерттеу әдістері. Зерттеу кезінде проблемалық мәміле, талдау, синтез, салыстыру, абстракция нақтылау, модельдеу әдістері қолданылды.

Зерттеудің мақсаты. салықтарды және олардың нарықтық экономикадағы рөлін талдау болып табылады.

Кіріспе. Кез келген мемлекет, оның дамуына, көлеміне және географиялық орналасуына қарамастан, өзінің қаржылық базасы болған кезде ғана өмір сүре алады, басқаша айтқанда, оның аппаратын ұстауға және іске асыру немесе оның функцияларын орындау процесінде туындайтын шығындарды жабуға ақшасы болған кезде ғана өмір сүре алады.

Мемлекеттің ақшаны іздеуі оның қаржылық қызметінің мұндай элементінің мазмұнын құрайды, ол әдетте «мемлекеттің жұмыс істеуін қамтамасыз ету үшін қажетті қаражатты жұмылдыру» және «мемлекеттің ақша қорларын құру» деп аталады. Мемлекет қаржыны әртүрлі жолмен жинайды. Кейбір жағдайларда мемлекет қаражатты олардың иесінен мемлекетке ерікті түрде беру принципіне негізделген әдісті қолданады. Мемлекеттік несиелер осының классикалық мысалы болып табылады. Басқа жағдайларда мемлекеттің қаражатты

жұмылдыруы оларды мәжбүрлеп алу арқылы жүзеге асады, мұнда салықтар, әрине, классикалық мысал болып табылады.

Дүние жүзінде салық жүйесінің көптеген түрлері бар. Олардың әрқайсысының өзіндік артықшылықтары мен кемшіліктері бар. Бірақ салық жүйесін қалыптастыру кезінде мемлекеттің экономикалық және әлеуметтік жағдайы салық жүйесінің ұтымдылығы мен тиімділігіне байланысты екенін есте ұстаған жөн. Бірақ көп жағдайда мемлекет ақшаны көбірек жұмылдыруға тырысып, мемлекет қазынасына негізгі салық төлеушілер болып табылатын кәсіпкерлерді ұмытып кетеді.

Атап айтқанда, корпоративтік табыс салығын төлеушілер, бұл барлық салық түсімдерінің шамамен 25% құрайды. Бірақ кәсіпкерлердің салық түріндегі кірістерін шамадан тыс алып қою кәсіпорынның жағдайына аянышты әсер етеді, өйткені нормадан асып түсетін салық түріндегі қаражатты алып, мемлекет кәсіпорынның жаңа техника сатып алу және өндірісті кеңейту кез келген мүмкіндігінен айыра отырып, оның өмірлік белсенділігін сақтауға ғана мүмкіндік береді. Мұның бәрі өз кезегінде кірісті жасырып, екі жақты есеп жүргізуге ықпал етеді. Осы зардаптардың барлығының нәтижесінде қазынада мемлекеттің өз кінәсінен туындайтын қаражат тапшылығы туындайды. Ал оның салдары – елдегі әлеуметтік-экономикалық жағдайдың жалпы нашарлауы.

Нарықтық қатынастар жағдайында және әсіресе нарыққа өту кезеңінде салық жүйесі маңызды экономикалық реттеушілердің бірі, экономиканы мемлекеттік реттеудің қаржылық-несиелік механизмінің негізі болып табылады. Бүкіл ұлттық экономиканың тиімді жұмыс істеуі салық салу жүйесінің қаншалықты дұрыс құрылғанына байланысты.

Зерттеудің нәтижелері. Мемлекеттік экономиканы басқаруды оңтайландырудың құрамдас бөлігі ретінде мемлекеттік салық жүйесін жоспарлау мен басқарудың ұйымдастырушылық-экономикалық механизмдері мен әдістерін жаңарту және түзету болып табылады.

Жұмыстың маңыздылығы ел бюджетіне түсетін салық түсімдерінің маңыздылығына байланысты, бұл туралы кезінде, Елбасы Н.Ә.Назарбаев салық жүйесін Қазақстан дамуының жаңа кезеңінің міндеттеріне сәйкес келтіру қажеттігін, ол экономиканы жаңғырту мен әртараптандыруға, бизнестің «көлеңкеден» шығуына ықпал етуі тиіс екенін атап өтті. Экономиканың шикізаттық емес секторлары, әсіресе шағын және орта кәсіпкерлік субъектілері үшін жалпы салық жүктемесін қысқарту керек және бюджеттің күтілетін шығындары өндіруші сектордан экономикалық табысты арттыру арқылы өтелуі тиіс. Салық объектілеріне мыналар жатады [1]:

– салық субъектісі (заң бойынша салық төлеуге міндетті тұлға), алайда белгілі бір экономикалық механизмдердің көмегімен салық ауыртпалығы басқа тұлғаларға жіктелуі мүмкін, сондықтан ол арнайы бөлінген.

– салық тасымалдаушы – салық алынатын табыс немесе мүлік (пайда, жалақы және т.б.)

Салықтарды ауыстыру салық салу теориясындағы ең күрделі мәселе болып табылады және белгілі бір жағдайларда ғана мүмкін болады (нарық жағдайы, сұраныс қатынастары, тауарлар ұсынысы және олардың бағасы және т.б.)

Салықтар мынадай функцияларды орындайды:

1. Мемлекеттік бюджетке ақша қаражаттарының түсуін қамтамасыз ететін фискалдық функция. Тауар-ақша қатынастарының, өндірістің дамуымен бұл функция мемлекетке ақшалай табыстардың үнемі өсіп отыратын түсімдерін анықтайды.

2. Салықтардың қайта бөлу функциясы әр түрлі шаруашылық жүргізуші субъектілер табысының бір бөлігін мемлекет пайдасына қайта бөлуден тұрады. Бұл функцияның көлемі жалпы ұлттық өнімдегі салықтардың үлесімен анықталады; ұлттық табыстың ұлттандыру дәрежесін көрсетеді. Осылайша, Қазақстан соңғы жылдары салық және оларға теңестірілген төлемдерін төмен үлесімен сипатталады, бұл олардың жеткіліксіз жиналуымен – салық төлеуден жалтарумен түсіндіріледі.

3. Салықтардың үшінші қызметі – реттеуші – мемлекеттің экономикалық қызметінің кеңеюімен туындайды. Ол қабылдаған бағдарламаларға сәйкес халық шаруашылығының

дамуына мақсатты түрде әсер етеді. Бұл ретте салықтардың нысандарын таңдау, ставкаларды өзгерту, алу әдістері, жеңілдіктер қолданалады. Бұл реттегіштер қоғамдық ұдайы өндірістің құрылымы мен пропорцияларына, жинақтау мен тұтыну көлеміне әсер етеді; оларды қолдану ғылыми-техникалық прогресті ынталандыруда тиімді.

4. Салық реттеушілері өте тиімді және басқа экономикалық тұтқалармен ынтымақтастықта қажетті нәтижені қамтамасыз ете алады.

Мемлекет өзінің дамуының әрбір нақты кезеңінде қоғамның әлеуметтік-экономикалық және басқа да мақсаттары мен міндеттеріне байланысты әзірленген қаржы саясатына сәйкес салық саясатын – салық саласындағы шаралар жүйесін жүргізеді.

5. Ынталандыру- экономикалық өсуге, техникалық жаңғыруға, ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарға, халық санының өсуіне әртүрлі ынталандырулар жасау.

6. Шектеу функциясы – салық саясаты арқылы мемлекет жекелеген салалардың дамуын тежей немесе шектей алады.

7. Бақылау- есептік функция – кәсіпорындар мен халық топтарының кірістерін, өндіріс көлемі мен құрылымын, қаржы ағындарының қозғалысын есепке алу [2].

Нарықтық қатынастардың дамуы жағдайында салық салу ұлттық экономика деңгейінде және халықаралық капиталдың миграциясы жүйесінде қаржылық және ақша ағындарының қуатты реттеушісіне айналды.

Бұл жағдай экономикалық ғылым өкілдерінің салықтық қатынастар саласына белсенді қызығушылығын анықтайды. Салық салуға теориялық көзқарастардың өзгеруі тек теорияның өзінде ғана емес. Салық теориялары әлемнің барлық дерлік дамыған елдерінің салық жүйесі мен фискалдық саясатының дамуына тікелей әсер етеді.

Біздің пікірімізше, белгілі бір салық жүйесін қалыптастырудың негізгі алғы шарты, біріншіден, мемлекеттіліктің пайда болуы және екіншіден, мемлекет қазынасына аударымдардың ақшалай сипатын қарастыру керек болғандықтан, «салық» категориясы деп тұжырымдауға болады, оның негізгі белгілерін қазіргі заманғы түсінуде, мемлекеттегі тауар-ақша қатынастарының даму кезеңінде ғана туындайды деп айтуға болады.

Қоғамның тарихи дамуының алғашқы кезеңдерінде салық салудың прототипі туралы ғана айтуға болады.

Табыс салығын (соның ішінде корпоративтік табыс салығы немесе табыс салығы) тікелей салық салудың ең соңғы тарихи нысаны ретінде сипаттауға болады. Кірістердің басым бөлігі дәстүрлі түрде салықтардан түседі; 65,6% немесе 5,5 трлн теңге, оған қоса жылына айтарлықтай 29,3%.

Оның ішінде қосымша күн салығы – 1,5 трлн теңге, жылына 24% корпоративтік табыс салығы – 1,3 трлн теңге, плюс 35,6%, жеке табыс салығы – 641,3 млрд теңге, плюс 17%, әлеуметтік салықтар – 467,4 млрд теңге, плюс 11,8 млрд %, акциздер – 254,4 млрд теңге, плюс 6%.

Салықтық түсімдердің ішінде ең көп үлесті Қосылған құн салығы -38%, корпоративтік табыс салығы -31% құраса, жеке табыс салығы 14%, ал әлеуметтік салық 11%, ал акциздер 6%-ды құраған. 2019 жылға арналған республикалық бюджетке түсетін кірістер 8651742,6 млн. теңге сомасында көзделген. 1 қаңтарға кірістер 8 789 004,5 млн.теңге немесе жылдық жоспарға 101,6% түсті, 137 261,9 млн. теңгеге артық орындалды.

Республикалық бюджетке түсетін салық түсімдері жылдық жоспар 5 592 394,4 млн.теңге болғанда 5 694 904,4 млн. теңгені немесе 101,8% құрады.

Кесте 1 – Қазақстан Республикасы мемлекеттік бюджетінің кірістері қаңтар-шілде (млрд тг) (2020-2021 жылдар)

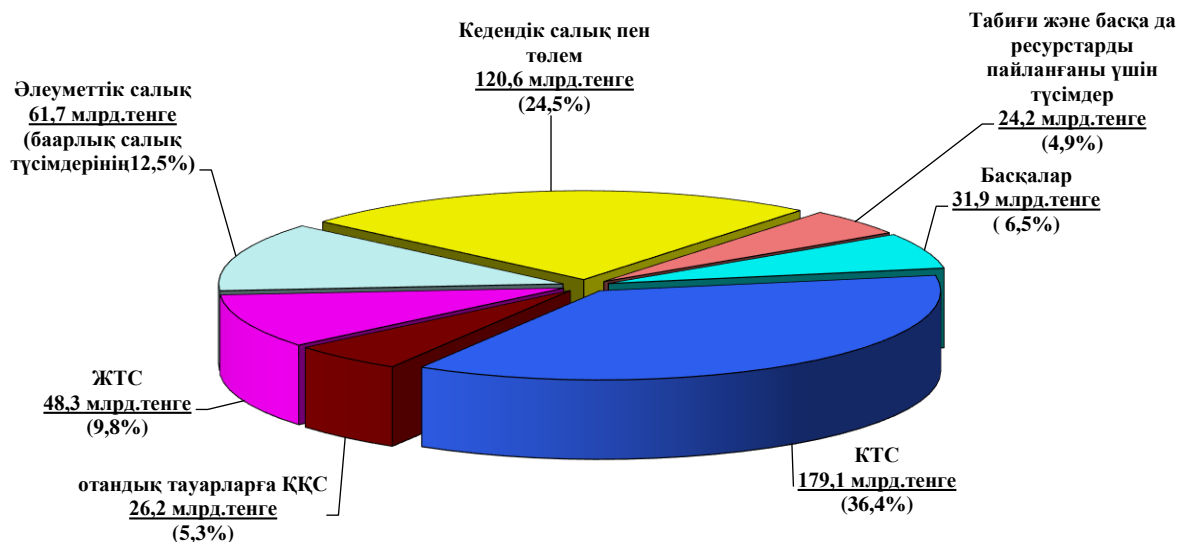
	2021	2020	Өсімі
Барлығы	8438,2	8066,4	4,6%
Салықтық түсімдер	5536.1	4282.0	29.3%

Қосылған бағаға салықтар	1461,0	1177,9	24,0%
корпоративтік табыс салығы	1340,3	988,7	35,6%
Жеке табыс салығы	641,3	548,3	17,0%
Әлеуметтік табыс салығы	467,4	418,2	11,8%
Акциздер	254,4	240,0	6,0%
Салықтық емес түсімдер	197,5	147,8	33,7%
Негізгі сатылым капиталынан түсімдер	98,9	38,7	155,5%
Аударымнан түсімдер	2605,8	3598,0	-27,6%
Ескерту – дереккөз негізінде автормен құрастырылған [4,5].			

Жоғарыдағы суреттен көріп отырғанымыздай, бюджетке түскен салықтар емес түсімдер жалпы көлемінің небәрі 2,3%-ын немесе 197,5 млрд теңгені құрады, бұл бір жыл бұрынғыдан 33,7%-ға артық. Негізгі капиталды сатудан түскен түсім 98,9 млрд теңгені құрап, 2,6 есеге өсті. (қосымша-2,3)

Ағымдағы жылы трансферттердің түсімдері өткен жылғы көрсеткіштерден 27,6%-ға аз, 2,6 трлн теңгеге дейін және кіріс құрылымына 30,9%-ды құрады. 2021 жылға арналған мемлекеттік бюджетке 10,7 трлн теңге салық түсті. Жоспар 103,6 пайызға орындалды: жоспар 10 346,9 миллиард теңге түсті, артығымен орындалғаны 377,4 миллиард теңгені құрады. 2020 жылмен салыстырғанда көрсеткіш 25,3%-ға немесе 2163,1 млрд теңгеге өсті, оның ішінде: республикалық бюджет 102,1%-ға орындалды.

Жоспар 6913,8 млрд теңге болса, 144,1 млрд теңгеге артығымен орындалып 7 057,9 млрд теңге түсті. 2020 жылмен салыстырғанда өсім 26,6% немесе 1 482,1 млрд теңгені құрады; жергілікті бюджет 106,8 пайызға орындалды.

Сурет 1 – 2021 жылғы мемлекеттік бюджеттің салық түсімдерінің атқарылуы

Ескерту: дереккөз негізінде автормен құрастырылған [4]

Жоспар 3 433,1 млрд теңге болса, 233,3 млрд теңгеге артығымен орындалып 3 666,4 млрд теңге түсті. 2020 жылмен салыстырғанда өсім 22,8% немесе 681,0 млрд теңгені құрады.

Қазақстан Республикасы Президентінің жолдауында айтылғандай, «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» тұжырымдамасы аясында жаңа экономиканың салық-бюджеттік саясатын шындыққа жанастыру негізгі міндеттердің бірі болып табылады. 2020 жылы ұлттық экономика коронавирус инфекциясы пандемиясы орын алған күрделі жағдайда дамыды. Жаппай шектеу шараларын енгізу әлемдік экономика үшін ұсыныс жағынан да, сұраныс жағынан да екі есе соққы әкелді. Әлемдік ЖІӨ 4,3%-ға, сауда 9%-ға, тікелей шетелдік инвестициялар 42%-ға қысқарды. Бұл жағдайда Үкіметтің дағдарысқа қарсы ауқымды және уақтылы шараларының арқасында ел экономикасының құлдырауын 2,6%-ға дейін шектеуге қол жеткізілді.

Салық саясаты 2020 жылға қарай Жалпыға бірдей декларацияны қабылдау қарсаңында бизнестің көлеңкеден шығуын ынталандыруға және ауыл шаруашылығы емес сектордағы салық салу базасын кеңейтуге, қолданыстағы салықтық жеңілдіктерді оңтайландыруға және арнаулы салық режимдерін енгізуге бағытталуы тиіс. Бюджетті жұмсаудың төмен тиімділігі Қазақстандағы мемлекеттік жоспарлау мен басқарудың негізгі проблемаларының бірі болып табылады. Жыл сайын Қазақстан Республикасының Есеп комитеті пайдаланылмаған миллиардтаған теңгенің есебін жариялайды, ал көп салаға қаржы жеткіліксіз. Бұл мәселені шешудің бір шешімі – мемлекеттік бюджеттерді орталықсыздандыру және жергілікті өзін-өзі басқару органдарының өкілеттіктерін арттыру.

2020 жылдың 1 қаңтарынан бастап шағын және орта бизнес (ШОБ) субъектілерін корпоративтік табыс салығы (КТС) бойынша түсімдер жергілікті бюджетке есепке алынады. Республикалық бюджетке тек ірі кәсіпкерлік субъектілерінен түсетін КТС түсімдері ғана түседі. Бұл реформа жергілікті бюджет кірістерінің ұлғаюына әкеліп, бизнесті жүргізуге қолайлы жағдай жасау арқылы жергілікті атқарушы органдарды салық салу базасын кеңейтуге ынталандыруы тиіс деп күтілуде. Демек, өңірлер ШОБ субъектілерінен түсетін КТС кірістерін сақтап, оларды өздерінің басым шығындарына пайдалана алады.

Қорытынды. Бүгінгі таңдағы, өзекті мәселелердің бірін негізге ала отырып, осы дипломдық жұмыста салықтардың экономикалық ғылымның негізгі ұғымдарының бірі екенін атап өтеміз. Салықтың мәнін түсінудің күрделілігі салықтың әрі экономикалық, әрі нақты өмірдің құқықтық құбылы болуына байланысты. Салықтар мемлекет пайда болған кезден бастап қоғамдағы экономикалық қатынастардың қажетті буыны болып табылады. Басқару нысандарының дамуы мен өзгеруі әрқашан салық жүйесінің трансформациямен бірге жүреді. Салық төлеушінің әлеуметтік жағдайы, оның отбасылық жағдайы, тұрғылықты жері және жалпы өмір сүру жағдайлары ескерілмейді. Тұтастай алғанда, Қазақстанда салық саясатын әлеуметтендіруді күшейтуге бағытталған салық құралдарының жиынтығы нашар ұсынылған және әлеуметтік сипаттағы салықтық жеңілдіктерді қолданудың озық шетелдік тәжірибесін мысалға ала отырып, қолданыстағы тетіктерде жетілдіруді қажет етеді.

Бүгінгі таңда дүниежүзінің барлық елдері Жаһандық қаржылық-экономикалық дағдарыстың салдарынан туындаған проблемаларға үлкен мән беруде. Елбасы Н.Назарбаев өз Жолдауында атап өткендей: «Әлемнің жетекші экономикаларын оны еңсеру үшін қазірдің өзінде 10 триллионнан астам АҚШ долларын, яғни бүкіл әлемдік ЖІӨ-нің 15 пайызға жуығын жұмсады. Бірақ жағдай әлі жақсы жаққа өзгермеді. Жалпы, дағдарысқа қарсы мақсаттарғы ел экономикасына қосымша 2 триллион 900 миллиард теңгеден астам қаражат бағытталды». Осы дағдарыстан шығу үшін елдер жүргізген реформалар олардың салық жүйесін өзгеріссіз қалдырған жоқ. Дамудың қазіргі кезеңінде жаңа Салық кодексінің енгізілуімен Қазақстанның салық жүйесі дағдарыстың жойқын соққыларын жұмсартып, қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуының маңызды құрамдас бөліктерінің біріне айналууда. Бүгінде кейбір салықтардың мөлшерлемесін төмендету онсыз да қиын кезеңді бастап өткеріп жатқан халықтың бюджетінен біраз болса да қаржыны босатуы керек. Ал біздің басты рөліміз – осы бағыттарды жүзеге асыру және сайып келгенде, елдің әлеуметтік-экономикалық жағдайы көп жағдайда бюджеттің кіріс бөлігіне түсімдерді қамтамасыз ету. Осыған орай, 2004 жылы салық заңнамасын одан әрі жетілдіру мақсатында келесі міндеттер орындалған болатын:

- Шаруашылық жүргізуші субъектілердің негізгі қорлары бойынша шегерімдерді жетілдіру: негізгі капиталға инвестицияның өсуін ынталандыру, оларды молайту және жаңарту мақсатында амортизация және жөндеу шығындар;
- Жер қойнауына пайдаланушыларды салықтық әкімшілендіруді және трансферттік баға белгілеуді жетілдіру және оларды жетілдіру бойынша шаралар кешенін әзірлеу. Бұл ретте, Индустриялық-инновациялық даму стратегиясының басымдықтары шеңберінде жер қойнауын пайдаланушы кәсіпорындардан өңдеуші өнеркәсіпке инвестицияларды бағыттау бойынша нақты ұсыныстар әзірлеуге ерекше назар аудару қажет;
- Ақпараттық технологияларды одан әрі дамыту және қолдану (салық әкімшілігінің негізі ретінде салық төлеушілерге қашықтан және ақпараттық қызмет көрсетудің жаңа әдістері қолданылды);
- Салық заңнамасының ережелері мен нормаларды түсіндіру, оның ішінде баспасөз арқылы салық мәдениетін арттыру.

Талқыланған жағдайларды назарға ала отырып, Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Салық комитеті салық салу жүйесін реформалаудың, экономикалық базаның дамуын ынталандырудың және бюджет түсімдерінің оңтайлы деңгейін қамтамасыз етудің негізгі бағыттарын дұрыс айқындайтын басымдықтарды белгіледі деп айта аламыз. Осының барлығы қоғамның негізгі міндетін – қоғамның экономикалық (соның ішінде салықтық) әлеуетінің және байлығының өсуін қамтамасыз етуді шешу үшін қажет

Әдебиет:

1. Салықтар және салық салу оқулық/. Ермекбаева. А. Нурумов, А. Бекболсынова, Б. Ермекбаева, М. Арзаева, 2019. – 9 б.
2. ҚР Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты// Егемен Қазақстан, 2017
3. ҚР қаржы министрлігі <http://www.minfin.kz> 25 ҚР Ұлттық банкі <http://www.nationalbank.kz>
4. Официальный сайт Счетного комитета об исполнении республиканского бюджета <http://www.esep.kz/rus/content/view/full/698>
5. Официальный сайт Счётного комитета по исполнению республиканского бюджета Республики Казахстан // www.esep.kz.

УДК 339.923

PRACTICAL RESULTS AND NEW HORIZONS OF EURASIAN ECONOMIC UNION

Omarova A.A.

*master's student, Eurasian National University named after L.N. Gumilyov,
Nursultan, Republic of Kazakhstan*

Scientific supervisor: Doctor of Economics, Professor Nassyrova G.A.

*Eurasian National University named after L.N. Gumilyov, Nursultan, Republic of Kazakhstan
E-mail: omarovaarujan@mail.ru*

Annotation. The relevance of this topic appears to be due to today there are many theoretical and practical issues related to the financial integration of the EAEU member states and the creation of a single financial market. This article examines the factors and the process of financial unification of the EAEU countries and substantiates the need to create a single financial market as a prerequisite for overcoming differences in the levels of development of states.

Keywords: Eurasian Economic Union, integration, project, finance, financial markets, capital.